

УДК 336.01

**Мартюшева Л. С.
Орехова К. В.**

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

The article is concerned with the general approaches of foreign and Ukrainian scientists regarding financial stability. Taking into account scientific discussion related to the definition of this term a new economic interpretation is given by the authors.

Функціонування виробничих підприємств в умовах постійної зміни ринкового середовища вимагає від системи управління особливої уваги до забезпечення їх життєдіяльності. Однією зі складових системи управління є фінансова стійкість підприємства, якісне та кількісне визначення якої з точки зору методичного забезпечення знаходиться в полі зору як вітчизняної, так і зарубіжної науки та практики. Однак вчені по-різному трактують цю категорію і внаслідок цього по-різному підходять до її оцінки. Тому метою даної статті є критичний огляд та уточнення поняття фінансової стійкості.

Так, Балабанов І. Т. [1] фінансово стійким вважає такий суб'єкт господарювання, що покриває засоби, вкладені в активи (основні фонди, нематеріальні активи, обігові кошти), лише за рахунок власних коштів, не допускає дебіторської та кредиторської заборгованості й вчасно розраховується за своїми зобов'язаннями. Автор, по-перше, відносить, до більш фінансово стійких ті підприємства, джерелом фінансування яких є тільки власні кошти. Але підприємства, що використовують у процесі своєї господарської діяльності лише власний капітал, зменшують темпи свого розвитку й обмежують можливості приросту рентабельності власного капіталу. У зв'язку з цим доцільно визначати оптимальне співвідношення між власними та позиковими коштами. По-друге, Балабанов І. Т., на думку авторів статті, дещо категорично ставить питання щодо формування дебіторської та кредиторської заборгованості. Адже в процесі виробничої діяльності, враховуючи фінансові можливості партнерів, що діють у невизначеному ринковому середовищі, підприємство змушене продавати чи купувати товари (роботи, послуги) або за готівку, або в кредит. Внаслідок цього об'єктивно виникає дебіторська чи кредиторська заборгованість — і тому слід зважати на допустиму межу заборгованостей, а не на їх відсутність взагалі. По-третє, автор під час визначення фінансової стійкості акцентує увагу на термінах здійс-

нення розрахунків. Але якщо в договірних документах або нормативно-регулюючих актах терміни оплати заборгованостей визначено заздалегідь, то виникає суперечність — як може суб'єкт господарювання, що не припускає дебіторської та кредиторської заборгованостей, несвоєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Бочаров В. В. [2] вважає, що фінансова стійкість — це такий стан грошових ресурсів, який забезпечує розвиток підприємства переважно за рахунок власних коштів, вказуючи при цьому на такі принципові ознаки цієї категорії:

- 1) платоспроможність та кредитоспроможність;
- 2) мінімальний рівень підприємницького ризику.

Автор під платоспроможністю розуміє здатність підприємства платити за своїми зобов'язаннями в даний конкретний (поточний) момент часу. Але оскільки забезпечити необхідну суму для погашення всіх термінових зобов'язань за рахунок власних коштів підприємство не завжди в змозі, то воно змушене додатково залучати короткотермінові кредити банку або збільшувати кредиторську заборгованість перед постачальниками.

Щодо другої ознаки, відомо, чим вищий ризик, який бере на себе підприємство в процесі фінансово-господарської діяльності, тим вищим очікується прибуток. Тому одним із завдань управління підприємством є досягнення оптимального співвідношення ризикованості й прибутковості, а не беззаперечна вимога мінімізації ризику.

На думку Грачева А. В. [3], фінансова стійкість — це платоспроможність підприємства в часі з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними й позиковими коштами. Але на фінансову стійкість впливає не тільки структура капіталу (пасиву), а й структура активу, зокрема співвідношення основних та обігових коштів, частка високоліквідних активів у їх загальній сумі. На це також вказує в роботі "Комплексна оцінка фінансового стану галузей економіки" Шиян Д. В. [4]. Автор розглядає фінансову стійкість як комплексне поняття, яке в першу чергу пов'язане з відповідною структурою активів і пасивів підприємства, та характеризується ефективністю їх використання.

Розширене трактування цієї категорії подає в роботі [5] Савицкая Г. В. Автор стверджує, що фінансова стійкість — це здатність підприємства функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у змінному внутрішньому й зовнішньому середовищі, що гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість у межах припустимого рівня ризику.

Ізмайлова К. В. [6] визначає фінансову стійкість як ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання та наводить критерії її оцінки:

рівень покриття матеріальних обігових коштів (запасів) стабільними джерелами фінансування;

платоспроможність підприємства (його потенційна можливість покрити термінові зобов'язання мобільними активами);

частка власних або стабільних джерел у сукупних джерелах фінансування.

В основу визначення фінансової стійкості підприємства Селезнева Н. Н. [7] покладає, перш за все, перевищення доходів над витратами, що забезпечує вільне маневрування коштами та безперервний процес виробництва й реалізації продукції. Під доходами автор розуміє надходження грошових коштів, а під витратами — їх відтоки. На думку авторів статті, це визначення слід доповнити вимогою щодо оптимального рівня вільних грошових коштів.

Під фінансовою стійкістю Забродский В. А. [8] розуміє здатність грошових потоків на всіх фазах циклу кругообігу капіталу повертатися до стану забезпечення правильних пропорцій у їх розподілі (напряму використання), незважаючи на зовнішній вплив. Це визначення, на погляд авторів статті, найбільш повно відображає сутність цієї категорії, тому що в основу проблеми забезпечення фінансової стійкості автор перш за все поклав необхідність урахування безперервного руху грошових потоків. Але це визначення потребує уточнення ознаки "правильні пропорції".

Петряева З. Ф. у роботі "Фінансовий аналіз" [9] дає трактування категорії "фінансова стійкість" через такі її ознаки:

досягнення намічених розмірів прибутку та рентабельності (від суми прибутку залежать можливості підприємства щодо створення фондів коштів, які можуть направлятися на економічні й соціальні цілі);

оптимальний розподіл прибутку, що залишається в розпорядженні трудового колективу (трудоий колектив з урахуванням досягнутого рівня розвитку підприємства, ступеня вирішення соціальних проблем і перспектив розвитку визначає, скільки прибутку необхідно направити на збільшення фонду основних коштів, обігових коштів, на придбання акцій, облігацій і т. д.);

ліквідність балансу, що відбиває сприятливе співвідношення (не більш ніж 1:1) між сумою його фінансових зобов'язань і вартістю швидкоореалізованих активів (коштів, цінних паперів, оборотних матеріальних активів), що за необхідності можуть бути спрямовані на погашення зобов'язань;

наявність власних обігових коштів не нижче планового розміру, інакше підприємство не має можливості створювати необхідні запаси сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції для безперервного ритмічного випуску продукції;

раціональне використання основних коштів, скорочення невстановленого устаткування, незавершеного виробництва і т. д.;

раціональне використання власних і позикових коштів, оптимальне розміщення їх за стадіями кругообігу, недопущення вкладень обігових коштів у наднормативні запаси й витрати, відволікання на позапланові цілі;

платіжна дисципліна підприємства, тобто своєчасність розрахунків з постачальниками, робітниками та службовцями, фінансовими органами, банками.

На думку авторів статті, Петряева З. Ф. у цій роботі пропонує найбільш комплексний підхід до визначення категорії "фінансова стійкість". Її сутність характеризується ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів, а платоспроможність вважається зовнішнім проявом стабільності підприємства. При цьому вказується, що базовими ознаками фінансової стійкості виступають фінансові результати. Але, на думку авторів статті, фінансові результати — скоріше наслідок виробничо-господарської діяльності підприємства, ефективність та безперервна циклічність якої багато в чому залежать від його фінансової стабільності.

У таблиці подано узагальнення підходів авторів до визначення фінансової стійкості.

Таблиця

Ознаки фінансової стійкості

Ознака	Автор								
	Балабанов І. Т.	Бочаров В. В.	Грачев О. В.	Шиян Д. В.	Савицька Г. В.	Ізмайлова К. В.	Селезнева Н. Н.	Петряева З. Ф.	Забродский В. А.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Функціонування за рахунок власних коштів	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Відсутність дебіторської та кредиторської заборгованості	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Своєчасність розрахунків за зобов'язаннями	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Платоспроможність	-	+	+	-	+	+	-	-	-
Підприємницький ризик	-	+	-	-	+	-	-	-	-
Співвідношення між власними та позиковими коштами	-	-	+	+	+	+	-	-	-
Співвідношення основних та обігових коштів	-	-	-	+	+	-	-	-	-

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Рівень покриття запасів стабільними джерелами фінансування	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Перевищення доходами витрат	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Ефективне формування, розподіл та використання фінансових ресурсів	-	-	-	-	-	-	-	+	+

Результати аналізу дозволяють зробити висновок, що більшість учених до її ознак фінансової стійкості відносять:

- оптимальне співвідношення власного та позикового капіталу, а також основних та обігових коштів;
- платоспроможність;
- ефективне формування, розподіл та використання фінансових ресурсів.

Вказані ознаки відображають в основному статичну характеристику фінансової стійкості, хоча, як свідчить проведений аналіз наукових праць, деякі автори вказують на її динамічні риси [3; 8].

Динамічна ознака цієї категорії знайшла відображення і в роботах таких відомих учених, як Хелферт Э. [10] та Ван Хорн Дж. К. [11]. Вони розглядають цю категорію залежно від інтересів аналітика та мети аналізу фінансового становища підприємства. Так, для менеджерів фінансова стійкість — це ефективність і прибутковість власне виробничої діяльності й використання залучених ресурсів. Для власників і стратегічних інвесторів базовою ознакою цієї категорії виступає рівень рентабельності власного (інвестованого) капіталу; для кредиторів — ліквідність підприємства. Але вищевказані автори вважають, що фінансова стійкість не може характеризуватися якимось певним граничним рівнем окремих показників чи їх системи, а швидше залежить від варіабельності факторів (причин) зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому діє підприємство.

Тому, на думку авторів статті, для визначення цієї категорії слід обирати саме динамічний підхід та вважати фінансово стійким таке підприємство, на якому забезпечується безперервний і узгоджений у пропорціях (у просторі та в часі) процес трансформації капіталу (джерел фінансування виробничо-господарської діяльності підприємства) в капітальні блага (матеріальні ресурси, готову продукцію, грошові кошти). При цьому ці пропорції залежать від різних факторів, які можна класифікувати за ознаками:

- за місцем виникнення: як зовнішні та внутрішні;

- за важливістю результатів: основні та другорядні;
- за структурою: прості та складні;
- за часом дії: постійні й змінні.

Запропоноване визначення фінансової стійкості потребує розробки спеціального механізму оцінки впливу вказаних факторів на стабільність діяльності підприємства, що є предметом подальшого дослідження.

Література: 1. Балабанов И. Т. Анализ и планирование финансов хозяйствующего субъекта. — М.: Финансы и статистика, 1994. — 456 с. 2. Бочаров В. В. Финансовый анализ. — СПб.: Питер, 2001. — 240 с. 3. Грачев А. В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия: Учебно-практическое пособие. — М.: Изд. "Финпресс", 2002. — 208 с. 4. Шиян Д. В. Комплексна оцінка фінансового стану галузей економіки // Фінанси України. — 2002. — №1. — С. 54 – 62. 5. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебное пособие. — М.: Новое знание, 2001. — 704 с. 6. Измайлова К. В. Финансовый анализ: Навчальний посібник. — К.: МАУП, 2000. — 152 с. 7. Селезнева Н. Н. Финансовый анализ: Учебное пособие. — М.: ЮНИТИ, 2002. — 480 с. 8. Забродский В. А., Кизим Н. А. Диагностика финансовой устойчивости функционирования производственно-экономических систем. — Харьков: Бизнес Информ, 2000. — 108 с. 9. Петряева З. Ф. Финансовый анализ: Навчальний посібник. — Харків: Вид. ХДЕУ, 2000. — 84 с. 10. Хелферт Э. Техника финансового анализа: Пер. с англ. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. — 664 с. 11. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: Пер. с англ. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 800 с.

Стаття надійшла до редакції
26.11.2003 р.

УДК 658.316

Перерва П. Г.
Майборода О. Є.

СУЧАСНИЙ СТАН І РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

The development of industrial production in Kharkiv region is analysed in the article. The main tasks and ways of solving the existing problems concerning the leading industry branches are determined, and the program aimed at maintaining the tendency towards the rate of industrial production growth is offered.

На сучасному етапі промисловість нашого регіону набуває все більш позитивних тенденцій. Так,